

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

Факультет історії, політології і міжнародних відносин

Кафедра політології

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему

«САМІТИ УКРАЇНА-НАТО В ДЕРЖАВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ»

Виконав(ла): студент(ка): 4 курсу

групи ПНБ-42

спеціальності: «Політологія.

Національна безпека»

Мацюк Валентина Богданівна

Науковий керівник:

доц. Ломака Іванна Іванівна

Рецензенти

Допущено до захисту:

«____» _____ 2024 р.

Івано-Франківськ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ.....	6
1.1 Структура та діяльність НАТО.....	6
1.2 Умови співпраці з країнами-партнерами Альянсу.....	12
РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКИЙ СКЕПТИЦИЗМ ЩОДО НАТО.....	16
2.1 Вплив багатовекторності України на взаємовідносини з НАТО.....	16
2.2 Співпраця за президенства Віктора Януковича.....	26
РОЗДІЛ 3. ПЕРІОДИ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ ТА ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ.....	30
3.1 Дипломатичні відносини Україна-НАТО за президенства Віктора Ющенка.....	30
3.2 Перебіг партнерства Україна-НАТО від 2014 року.....	35
3.3 Співпраця з Альянсом в умовах повномасштабного вторгнення Росії.....	41
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49

ВСТУП

Актуальність дослідження. Інтеграція до Європейського Союзу та НАТО є ключовими пріоритетами зовнішньої політики України, закріпленими в Преамбулі Конституції та багатьох стратегічних документах. Саміти Україна-НАТО слугують однією з платформ для діалогу та співпраці між Україною та Альянсом на шляху до інтеграції в євроатлантичні структури. Аналіз результатів та наслідків самітів дозволяє оцінити прогрес України щодо майбутнього членства в НАТО та визначити пріоритетні напрямки подальшої роботи.

Збройна агресія Росії проти України у 2022 році значно актуалізувала питання євроатлантичної інтеграції України. Надання Україні статусу кандидата на членство в НАТО стало визнанням її значних зусиль щодо реформ та зміцнення обороноздатності. Дослідження самітів Україна-НАТО може допомогти зрозуміти контекст та причини цього рішення, а також прогнозувати подальший розвиток відносин України з Північноатлантичним альянсом. Зустрічі Україна-НАТО на найвищому рівні мають значний вплив на внутрішню політику України, стимулюючи проведення реформ та зміцнення демократичних інституцій. Вивчення самітів допомагає також оцінити їх вплив на українське суспільство та окреслити можливі виклики та можливості для євроатлантичної інтеграції.

Тема "Саміти Україна-НАТО в державній політиці України" є малодослідженою, тому її вивчення може суттєво збагатити наукове знання про зовнішню політику України. Дослідження може допомогти розробити нові підходи до вивчення цієї теми та сформулювати нові наукові гіпотези. Результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо подальшого розвитку українських відносин з Альянсом. Результати

дослідження також можуть бути використані для підвищення обізнаності українського суспільства про питання євроатлантичної інтеграції.

Таким чином, дослідження теми "Саміти Україна-НАТО в державній політиці України" є актуальним як з наукової, так і з практичної точки зору. Результати дослідження можуть допомогти Україні у досягненні своїх зовнішньополітичних цілей та зміцненні безпеки в регіоні.

Метою дослідження є аналіз державної політики України щодо НАТО крізь призму самітів Україна-НАТО.

Для досягнення мети дослідження було виокремлено такі **завдання**:

1. Охарактеризувати структуру та діяльність НАТО;
2. Дослідити умови співпраці НАТО з країнами-партнерами;
3. Вивчити вплив багатовекторності України на взаємовідносини з НАТО;
4. Оцінити співпрацю з Альянсом за президенства Віктора Януковича;
5. Проаналізувати дипломатичні відносини Україна–НАТО за президенства Віктора Ющенка;
6. Оцінити перебіг партнерства Україна-НАТО від 2014 року;
7. Виокремити повномасштабне вторгнення Росії в Україну як етап співпраці з Альянсом.

Об'єктом дослідження виступає українська державна політика щодо Північноатлантичного Альянсу.

Предметом дослідження є співпраця в рамках самітів НАТО-Україна.

Стан наукової розробки. Стан відносин України та НАТО досліджували як українські, так і іноземні науковці. Серед таких: Корнієнко В., Кузьо Т., Поляков Д., Önder S., Brzezinski I., Ridgwell H., Talbott S., Zawada Z., Young D та інші.

Апробація результатів. Основні результати дослідження були представлені в рамках V Міжнародної науково-практичної конференції

«Політичні процеси сучасності: глобальний та регіональний виміри», що відбулася 25-26 квітня 2024 року.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 51 ст.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО ДОГОВОРУ.

1.1 Структура та діяльність НАТО

НАТО, як військовий альянс, виводить свої характеристики з динаміки біполярної світової системи, що склалася після колосальних економічних, військових і гуманітарних руйнувань, які принесла Друга світова війна. Ця біполярна система почала формуватися, коли політичні події в післявоєнній Європі, такі як об'єднання німецьких окупаційних зон, політичні та економічні структури німецької держави, встановлення комуністичних урядів по всій Східній Європі та ліквідація місцевих комуністів, виявили ідеологічні розбіжності між воєнними союзниками: США та Радянським Союзом. Геополітичні наслідки цих ідеологічних розбіжностей стали основним предметом занепокоєння в епоху холодної війни, що знайшло відображення у зовнішній політиці США та Радянського Союзу [1]. У цьому сенсі створення НАТО передбачало оборонне співробітництво, засноване на американській військовій перевазі в Європі. НАТО мала слугувати військовим гарантом свободи, демократії та спільних оборонних принципів, які США мали намір поширити на всю Європу, а також контролювати радянський ідеологічний та військовий експансіонізм, стримуючи євразійський сухопутний масив.

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) - військовий союз, створений Північноатлантичним договором (також відомий як Вашингтонський договір) від 4 квітня 1949 року, який мав на меті створити протидію радянським військам, розміщеним у Центральній та Східній Європі після Другої світової війни. Його першими учасниками були Бельгія, Канада, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Велика Британія, Сполучені Штати та Франція. До перших підписантів згодом приєдналися Греція і Туреччина (1952); Західна Німеччина (1955; з 1990 року - ФРН); Іспанія (1982); Чеська Республіка, Угорщина і Польща (1999); Болгарія,

Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина і Словенія (2004); Албанія і Хорватія (2009); Чорногорія (2017); Північна Македонія (2020); Фінляндія (2023); і Швеція (2024) [2].

Тим не менш, створення НАТО і його розширення за рахунок нових членів не були спрямовані насамперед на просування демократії і добрих відносин між народами в Європі. Як бажані, але додаткові елементи, вони з'явилися після попередніх військових і геополітичних міркувань часів холодної війни [3].

Військовий баланс після закінчення холодної війни був досягнутий США шляхом виведення радянських військ зі Східної Європи. Крім того, скорочення збройних сил країн Варшавського договору, здійснене в рамках Договору про звичайні збройні сили в Європі (ДЗЗСЄ), і ядерний баланс, відновлений шляхом встановлення рівних граничних рівнів ядерних сил з метою мінімізації ризику ядерної війни в кризові часи за допомогою Договору про скорочення стратегічних наступальних озброєнь (СНО). США фінансували і допомагали вивезенню та знешкодженню зброї масового знищення, щоб запобігти володінню нею третіми сторонами в ході процесу, передбаченого Законом Нанна-Лугара [4].

Тим не менш, з розвитком реформ у Радянському Союзі, зупинкою радянського ядерного потенціалу, виведенням радянських збройних сил з Європи, початком трансформації комуністичних структур у країнах Центральної та Східної Європи, сприйняття загрози, сформоване під час холодної війни, втратило свій міцний фундамент. У той час як ця ситуація поставила під сумнів сенс існування НАТО, заснованого на колективній обороні і розширенні, США мали намір трансформувати стратегічне мислення Альянсу [1].

Північноатлантична рада (ПАР) є найвищим керівним органом НАТО і складається з постійних представників - зазвичай послів - від 32 країн-членів Альянсу. Північноатлантична рада збирається кілька разів на тиждень на рівні постійних представників. Вона також збирається на рівні міністрів закордонних

справ, міністрів оборони та глав держав і урядів. Всі рішення в ПАР приймаються консенсусом. Роботу Ради готують десятки підпорядкованих їй комітетів, які відповідають за конкретні сфери політики.

Нинішнім Генеральним секретарем НАТО є колишній прем'єр-міністр Норвегії Єнс Столтенберг, який вступив на посаду 1 жовтня 2014 року. Генеральний секретар є найвищим міжнародним державним службовцем НАТО і виконує три основні ролі: Голова Атлантичної ради НАТО та інших ключових органів, головний речник і керівник Міжнародного секретаріату.

Кожна країна-член НАТО має делегацію в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі, де вона робить свій внесок у процес консультацій. Делегацію очолює посол, який призначається своїм урядом на термін від одного до восьми років [2].

Саміти НАТО – зустріч між главами держав та урядів країн-членів організації. Учасників багато - 32 - але вони надзвичайно різняться за розміром і значенням, від Сполучених Штатів до Люксембургу чи Ісландії. Зустрічі на вищому рівні часто скликаються у вирішальні моменти розвитку Альянсу. Це не буденні зібрання, а скоріше ключові моменти в процесі прийняття рішень в Альянсі. Наприклад, саміти використовуються для запровадження нової політики, запрошення нових членів до Альянсу, започаткування важливих ініціатив і зміцнення партнерств [5]. Крім того, саміти НАТО відбуваються на вершині постійного бюрократичного апарату, що складається з національних і міжнародних державних службовців, наданих державами-членами Альянсу, які прагнуть продемонструвати єдність.

Саміти НАТО - це саміти військово-політичних союзників, і демонстрація єдності має особливе значення для такого угруповання. Навіть там, де існують глибокі розбіжності у поглядах, саміти дають можливість виправити імідж розбрату, а також можливість главам урядів і їхньому оточенню вирішити ці

розбіжності в кулуарних дискусіях. Будь-яка угода, досягнута 32 суверенними державами, може розглядатися як досягнення[6].

Військова структура НАТО охоплює всі види збройних сил. Ключовими елементами військової організації НАТО є Військовий комітет, що складається з начальників Генеральних штабів країн-членів НАТО, його виконавчий орган, Міжнародний військовий штаб і Військова командна структура.

Командна структура НАТО поділяється на два головних стратегічних командування: Об'єднане командування об'єднаних збройних сил НАТО з питань операцій (АСО) і Об'єднане командування з питань трансформації (АСТ).

АСО відповідає за планування і виконання усіх операцій Альянсу. Командування очолює Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО в Європі (SACEUR) в Монсі, Бельгія, а його штаб-квартира розташована у Верховному штабі об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SHAPE). Нинішнім Верховним головнокомандувачем є генерал Тод Д. Волтерс, який вступив на посаду в травні 2019 року. SACEUR керує усіма військовими операціями НАТО і за сумісництвом є командувачем Європейського командування ОЗС США.

Командування ОЗС НАТО з питань трансформації (АСТ) відіграє подвійну роль як командування з розвитку бойових дій: по-перше, воно допомагає ОЗС НАТО ефективно проводити операції і, по-друге, готує майбутні операції НАТО. Командування очолює Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО з питань трансформації (SACT), штаб-квартира якого розташована в Норфолку, штат Вірджинія. Нинішнім Верховним головнокомандувачем є генерал ВПС Франції Андре Ланата, який вступив на посаду в червні 2018 року.

Існує три рівні командування: стратегічний, оперативний і тактичний. Командна структура базується на функціональності, а не на географії.

SHAPE, в якому знаходиться АСО, є стратегічним штабом. Його роль полягає в підготовці, плануванні, проведенні і виконанні військових операцій,

місій і завдань НАТО задля досягнення стратегічних цілей Альянсу. Таким чином він робить свій внесок у стримування агресії і збереження миру, безпеки і територіальної цілісності Альянсу.

В рамках ОЗС діють три командування оперативного рівня: Об'єднане командування ОЗС НАТО в Брансумі (JFCBS) в Нідерландах, Об'єднане командування ОЗС НАТО в Неаполі (JFCNP) в Італії і Об'єднане командування ОЗС НАТО в Норфолку (JFC-NF) в США.

Існує також три командування тактичного рівня: Повітряне командування ОЗС НАТО (AIRCOM) в Німеччині, Сухопутне командування ОЗС НАТО (LANDCOM) в Туреччині і Морське командування ОЗС НАТО (MARCOM) у Великій Британії. Серед інших командуваль - Військово-морські ударні і допоміжні сили НАТО (STRIKFORNATO) в Португалії, Група НАТО з питань зв'язку і інформаційних систем (NCISG) в Бельгії і Об'єднане командування з питань підтримки і забезпечення (JSEC) в Німеччині.

АСТ також є стратегічним штабом і організована навколо чотирьох основних функцій: стратегічне мислення, розвиток сил і засобів, освіта, навчання і тренування, а також співпраця і взаємодія. Усі ці функції відображені в структурі АСТ, головним чином у штаб-квартирі в Норфолку і трьох підпорядкованих їй підрозділах: Об'єднаний центр ведення бойових дій в Норвегії, Об'єднаний центр підготовки ОЗС в Польщі і Об'єднаний центр аналізу і вивчення уроків в Португалії.

Крім того, інші навчальні і тренувальні заклади НАТО, які не входять до Командної структури НАТО, також координують свою діяльність з АСТ. До них належать Оборонний коледж НАТО в Італії, Школа НАТО в Німеччині, Центр оперативної підготовки НАТО з перехоплення на морі в Греції і національні центри передового досвіду. Агенції НАТО також взаємодіють з АСТ з питань, що становлять спільний інтерес [7].

Отже, НАТО - політична та військова організація, в якій обидві сфери відіграють однаково важливу роль. Структурно головними органами у політичній сфері є Північноатлантична рада, де рішення приймаються шляхом консенсусу, та Генеральний секретар НАТО. У військовій сфері НАТО складається з сил трьох напрямків: стратегічного, оперативного і тактичного. Завдяки своїй складній структурі НАТО спроможне невідкладно та рішуче реагувати на зовнішні виклики.

1.2 Умови співпраці з країнами-партнерами Альянсу

НАТО об'єднує 32 країни-члени, але також підтримує відносини з більш ніж 40 країнами і міжнародними організаціями, які не є членами Альянсу, і які мають назву "партнери НАТО". Ця партнерська мережа зміцнює безпеку за межами території НАТО, що робить безпечнішою саму організацію.

Розбудова співпраці в рамках НАТО стартувала в 1990 році, коли на саміті в Лондоні НАТО пообіцяла "простягнути руку дружби" экс-супротивникам періоду "холодної війни". Невдовзі було створено відповідні структури для співробітництва, такі як Рада північноатлантичного співробітництва в 1991 році (на зміну якій у 1997 році прийшла Рада євроатлантичного партнерства) [8].

Відносини НАТО з "партнерами по всьому світу" в Азійсько-Тихоокеанському регіоні пройшли досить довгий шлях відтоді, як Альянс усвідомив їх зростаючу важливість після терористичних атак на Сполучені Штати у вересні 2001 року. Демократичні країни Азійсько-Тихоокеанського регіону - Австралія, Нова Зеландія, Японія і Південна Корея - не лише поділяють спільні цінності. В епоху "глобалізованої безпеки" вони також мають спільні інтереси у вирішенні старих і нових викликів безпеки, таких як екстремістський тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, доступ до енергоносіїв, піратство і кіберзагрози. Крім того, за винятком Нової Зеландії, всі вони є союзниками Сполучених Штатів - найпотужнішого союзника НАТО - що робить їх також цікавими з точки зору ширшого альянсу, враховуючи їхню спільну зацікавленість у сприянні зусиллям США у "війні з тероризмом" [9].

У січні 1994 року започатковано програму «Партнерство заради миру». Вона стала першою офіційною програмою партнерства Альянсу для сусідів НАТО у Європі і республік колишнього Радянського Союзу. [10]

Членам Ради північноатлантичного співробітництва і НБСЄ було запропоновано сприяти тісному військовому співробітництву з НАТО, як це було зазначено в Рамковому документі. Згідно з Рамковим документом, учасники, які не є членами НАТО, були зобов'язані надати владі НАТО Презентаційний документ для визначення кроків, спрямованих на досягнення політичних цілей їхнього партнерства, а їхні військові ресурси були доступні для використання НАТО. На основі Презентаційного документа кожна держава розробляє Індивідуальну програму партнерства і в її рамках докладає зусиль для розвитку своїх можливостей у сфері миротворчих, пошукових, рятувальних і гуманітарних операцій шляхом участі у спільному плануванні, спільних навчаннях і спільних тренуваннях [10].

З метою сприяння індивідуальному партнерству держави-учасниці повинні створити свій офіс зв'язку в штаб-квартирі НАТО в Брюсселі і фінансувати власну участь у заходах, що проводяться в рамках їхнього партнерства. Брюссельський саміт, який започаткував розширення НАТО на схід в рамках ПЗМ, став подією, на якій всі найважливіші рішення приймалися США. Як свідчення цього факту, «Партнерство заради миру» слугувала більшості інтересів США: вона дозволила колишнім членам Організації Варшавського договору продемонструвати свою готовність і бажання брати участь в євроатлантичних структурах, забезпечила трансформацію НАТО до епохи після холодної війни, заохочуючи участь у миротворчій діяльності, дозволила заощадити оборонний бюджет за рахунок самофінансування країн-учасниць, і, перш за все, дозволила НАТО повільно інтегруватися з колишніми членами Організації Варшавського договору, не викликаючи при цьому занепокоєнь з боку Росії.

Того ж року держави-члени Альянсу запровадили Середземноморський діалог для сусідів НАТО на Середземномор'ї. Середземноморський діалог - це партнерський форум, метою якого є сприяння безпеці і стабільності в

розширеному Середземноморському регіоні, а також розвиток добрих відносин і взаєморозуміння між країнами-учасницями і членами НАТО. Наразі в Діалозі беруть участь такі країни, що не є членами НАТО: Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко, Туніс і Марокко [11].

У 2004 році держави-члени на саміті НАТО в Стамбулі запровадили Стамбульську ініціативу співпраці для держав Перської затоки, а з часом – внаслідок багаторічного співробітництва у рамках операцій і місій НАТО – започатковано і розвинуто відносини НАТО з партнерами в інших частинах світу [8].

Стамбульська ініціатива співпраці (CIC) - це форум партнерства, який має на меті зробити внесок у довгострокову глобальну і регіональну безпеку, пропонуючи країнам, що не є членами НАТО, в цілому регіоні Близького Сходу, можливість співпрацювати з НАТО. Нині в Ініціативі беруть участь Бахрейн, Катар, Кувейт і Об'єднані Арабські Емірати [12].

НАТО має багато "партнерів по всьому світу" або "глобальних партнерів", з якими Альянс співпрацює на індивідуальній основі. До глобальних партнерів НАТО належать Афганістан¹, Австралія, Колумбія, Ірак, Японія, Республіка Корея, Монголія, Нова Зеландія, Пакистан і Японія. Взаємодія НАТО з глобальними партнерами набуває дедалі більшого значення в складному середовищі безпеки, де багато викликів, що постають перед Альянсом, є глобальними і більше не обмежуються географічними рамками [13].

На Вашингтонському саміті, присвяченому 50-й річниці підписання Північноатлантичного договору, до Альянсу було прийнято трьох нових членів і представлено План дій щодо членства (ПДЧ), який має сприяти наступному раунду розширення країн-претендентів на вступ. План дій щодо членства, як прояв політики відкритих дверей НАТО, є програмою, яка пропонує перелік заходів для країн-претендентів з метою надання їм індивідуальної підтримки у підготовці до членства в Альянсі.

План дій щодо членства в НАТО містить 5 пунктів, які включають в себе не лише військову сферу вимог, зокрема:

1. Політичні та економічні питання.
2. Оборона / Військові питання.
3. Питання ресурсів.
4. Питання безпеки.
5. Правові питання.

Проте участь ПДЧ не гарантує членства. Остаточне рішення про запрошення бажаючих розпочати переговори про вступ приймають країни-члени Альянсу на основі консенсусу й у кожному разі окремо [14].

Кожен учасник ПДЧ був зобов'язаний представити Альянсу Річну національну програму (РНП), що містить цілі, завдання і графік підготовки [15]. РНП, яка охоплює політичні та економічні, оборонні та військові, ресурсні, безпекові та правові аспекти підготовки, забезпечить основу для моніторингу прогресу країн і дасть змогу НАТО надавати зворотний зв'язок. НАТО передбачила надання зворотного зв'язку щороку за допомогою зустрічей і семінарів у форматі 19+1. Румунія, Словенія, Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Словаччина, Македонія та Албанія були першими країнами, включеними до процесу ПДЧ, прогрес яких було оцінено на саміті 2002 року [16]. Після перших дев'яти учасників, Хорватія у 2002 році, Чорногорія у 2009 році та Боснія і Герцеговина у 2010 році приєдналися до процесу ПДЧ, щоб пройти оцінку на членство. Україна також прагнула отримати ПДЧ, та у липні 2023 року на саміті у Вільнюсі НАТО погодилися скасувати вимогу щодо надання ПДЧ перед запрошенням на вступ до організації [17].

Отож, транскордонне співробітництво має вирішальне значення, оскільки воно зміцнює безпеку за межами території НАТО, роблячи організацію більш безпечною. Це дозволяє НАТО ефективно вирішувати глобальні виклики,

розширюючи співпрацю на партнерів по всьому світу та виходячи за межі географічних обмежень.

РОЗДІЛ 2. УКРАЇНСЬКИЙ СКЕПТИЦИЗМ ЩОДО НАТО

2.1 Вплив багатовекторності України на взаємовідносини з НАТО

Відносини України з НАТО, які почали поглиблюватися з 1997 року, відображали складні та багатогранні геополітичні інтереси України. Крім того, це було зумовлено як внутрішньополітичними, так і зовнішньополітичними уподобаннями. Після проголошення незалежності в серпні 1991 року український уряд більше зосередився на державному і національному будівництві, успадкувавши питання безпеки України, ніж на економічних і політичних реформах, яких потребувало українське суспільство [18]. Між 1991 і 1994 роками головним завданням України було створення міжнародного середовища, в якому Україна могла б визначати власні національні інтереси і встановлювати незалежні відносини з іншими державами, і, таким чином, забезпечувати визнання суверенних прав України.

Україна проголосила свої суверенні права Декларацією про державний суверенітет України у 1990 році, ще до розпаду Радянського Союзу. Згідно з цим документом, Україна має право на самовизначення в межах існуючих кордонів і можливість здійснювати міжнародні відносини на основі принципу рівноправності. Згідно з наміром стати постійною нейтральною державою, Україна не братиме участі у військових блоках і буде дотримуватися принципу без'ядерності [19]. Акт проголошення незалежності України, прийнятий Верховною Радою України в 1991 році, затвердив Декларацію про державний суверенітет України. Акт проголошення незалежності, який посиляється на тисячолітню державну традицію України, проголосив неподільність і недоторканність українських кордонів і чинність законів відповідно до права на самовизначення [20].

Проблема роззброєння була вирішена, коли Україна підписала Лісабонський протокол у 1992 році про приєднання до Договору СНО-1 та підписала Будапештський меморандум у 1994 році про приєднання до ДНЯЗ.

Слід визнати, що демонтаж і знищення стратегічних наступальних озброєнь радянської доби мали для США пріоритет над усіма соціальними, політичними та економічними питаннями в Україні. Спільна заява про розвиток українсько-американської дружби і партнерства 1994 року, що ознаменувала нову еру у відносинах між двома країнами, визначила загальні рамки зобов'язань США перед Україною, особливо у сфері безпеки [21]. У рамках Угоди про ліквідацію стратегічних ядерних озброєнь і запобігання розповсюдженню зброї масового знищення, підписаної між двома державами у 1993 році, США погодилися надати фінансову допомогу Україні на 1994 і 1995 роки [21].

Геополітичний вектор України, який є однією з базових проблем державного будівництва та визначає зовнішньополітичну орієнтацію, стояв на порядку денному України ще до здобуття нею незалежності. Декларація про державний суверенітет України 1990 року, затверджена Актом проголошення незалежності 1991 року, визначила Україну як постійну нейтральну державу, яка не бере участі у військових блоках, водночас характеризуючи Україну як країну, що підтримує міжнародну безпеку і мир, визнає гуманітарні цінності та міжнародне право, а головне - бере участь у загальноєвропейських процесах і структурах [19].

Європейський вибір України, який утвердився в 1990-х роках, дозволив би Україні відмежуватися від російської ідентичності, вийти з російської геополітичної орбіти та інтегруватися в європейські структури в процесі націєтворення. На цьому етапі двосторонні відносини з НАТО були спрямовані на прозахідний вплив на українську національну ідентичність задля консолідації процесу державотворення, а не на можливе членство України в НАТО в перші

роки незалежності. Незважаючи на тісну співпрацю між Україною та НАТО, доктрина постійного нейтралітету, тісні відносини з Росією та членство України в Співдружності Незалежних Держав (СНД) сприймалися союзниками по Альянсу як небажання України вступати до НАТО. Однак така стратегія України мала на меті запобігти будь-якому можливому невдоволенню з боку Росії та маніпулюванню суверенними правами України, які могли б виникнути внаслідок вибору українського геополітичного вектору. Зрештою, консолідація українського суверенітету та майбутня європейська інтеграція залежали від здатності України мирно вирішити свої проблеми з Росією, не ставлячи під загрозу геополітичні інтереси Росії в регіоні [22].

Після позбавлення України ядерного статусу шляхом приєднання до Договору СНО-1 та ДНЯЗ, ключовим питанням, яке може поставити під сумнів суверенітет України, залишився статус Криму, який є українською територією з моменту його передачі Хрущовим у 1954 році. Російські претензії щодо Чорноморського флоту і права базування флоту в Севастополі могли б перешкодити Росії визнати українські кордони і поставити під сумнів вимоги України щодо суверенітету [23]. За цих обставин єдиним способом забезпечити визнання Росією суверенітету України над Кримом було забезпечити українське визнання володіння Росією частини Чорноморського флоту і права на його базування в Севастополі, що означало серйозну політичну дилему для українського уряду. Невизнання права на базування Чорноморського флоту Росії в Криму могло призвести до втрати влади України в Криму, однак його визнання узаконювало б російську військову присутність на українській території і загрожувало би геополітичною катастрофою в разі можливого загострення відносин з Росією [23].

З українського боку ця дилема сприяла зміцненню відносин України з НАТО, прораховуючи проблеми безпеки на додаток до міркувань ідентичності [24]. Враховуючи жорстку реакцію Росії в процесі вирішення питання

Чорноморського флоту, Україна, яка першою з країн СНД приєдналася до програми "Партнерство заради миру", зробила різкий зовнішньополітичний маневр, не беручи участі в економічній і військовій інтеграції в рамках СНД і не висловлюючи жодного прагнення до членства в НАТО на основі принципу нейтралітету. У цьому сенсі нейтралітет надав Україні простір для налагодження відносин з НАТО без перспективи членства і водночас унеможливив подальшу інтеграцію з СНД, де домінує Росія [24]. Розподіл Чорноморського флоту і передача в оренду на двадцять років портових потужностей у Севастополі для російської частини флоту могли відкрити новий розділ у відносинах України з НАТО. Ця ситуація також могла б створити проблеми для України, оскільки російська військова присутність в регіоні була офіційно визнана Україною. В умовах, коли націєтворення та зовнішньополітичні уподобання перепліталися, європейський вибір України знайшов своє вираження в українській зовнішній політиці у вигляді співпраці з НАТО. Під впливом проблем ідентичності відносини з НАТО були спрямовані переважно на прозахідний вплив на українську ідентичність, а не на прагнення до членства в Альянсі. Перебуваючи під впливом стратегічного партнерства зі Сполученими Штатами та приписуваної їм ключової ролі, Україна з середини 90-х років розглядала партнерство з НАТО як перший крок до інтеграції з європейськими структурами [25].

Зрештою, окрім очікуваного впливу на українську ідентичність, партнерство з НАТО мало б підтримати Україну в управлінні пострадянським переходом у прозахідному напрямі та вирішенні основних проблем безпеки, які могли б виникнути внаслідок зміцнення правлячого режиму в Росії. Однією з таких проблем безпеки був Крим, який становив одну з основних перешкод для інтеграції України до НАТО через російську військову присутність та етнічне російське населення. Російська сторона, яка розраховувала, що європейський вибір України, зокрема, інтеграція до НАТО, призведе до припинення російської

військової присутності в Чорному морі, підживлювала антиросійські настрої серед українців і росіян у країні і продовжувала час від часу втручатися у зовнішню політику України з питань енергетики, економічних відносин та самоідентифікації [24].

У 1991-1994 роках Україна зіткнулася з труднощами у розвитку всебічних відносин з НАТО через свою орієнтацію на ефективну участь у міжнародних відносинах і захист національних інтересів від тиску з боку інших політичних акторів. Визнання міжнародного суверенітету України було пов'язане з певними умовами, включаючи пострадянський перехідний період та ядерне роззброєння. Однак, невирішені прикордонні питання з Росією досі становили значну загрозу для суверенітету України [23]. За часів Кравчука Україна вирішила обмежити свої відносини з НАТО рамками Ради північноатлантичного співробітництва, щоб не провокувати анти-натівські настрої в Росії, одночасно працюючи над вирішенням прикордонних проблем.

Після запрошення Генерального секретаря НАТО Манфреда Вернера в ході його візиту до Києва Україна стала членом РЄАП у 1992 році і встановила свої перші відносини з НАТО невдовзі після здобуття незалежності. Рада Північноатлантичного співробітництва була багатонаціональним форумом, створеним для вирішення політичних і безпекових проблем, з якими стикаються посткомуністичні держави, під керівництвом НАТО. Її діяльність була зосереджена на вирішенні конкретних питань в Україні, починаючи від регіональних проблем і закінчуючи розповсюдженням зброї масового знищення, оборонним і бюджетним плануванням, ядерною безпекою та управлінням авіаперевезеннями. Однак варто зазначити, що Україна ще не мала можливості встановити двосторонні відносини з НАТО. Саме через Раду Північноатлантичного співробітництва (РЄАП) Україна змогла розвинути двосторонні відносини з НАТО, і це заклало основу для Партнерства заради

миру у 1994 році [26]. Важливо визнати, що це принесло значну користь як членам Альянсу, так і Україні.

Незважаючи на заяви Росії, в яких висловлювався її незмінний спротив розширенню НАТО, Польща, Угорщина і Чехія були запрошені до переговорів про вступ на Мадридському саміті 1997 року. Крім того, члени Альянсу підкреслили політику відкритих дверей, звернувшись до трьох країн Балтії, і започаткували двосторонній діалог між Україною і НАТО на Мадридському саміті. Заступник міністра закордонних справ Росії Євген Гусаров, вказуючи на нові лінії поділу Європи, попередив НАТО, що подальше розширення призведе до проведення Росією "червоної лінії" в країнах Балтії на Мюнхенській конференції з безпеки 1999 року [27].

Особливе партнерство між НАТО і Україною, вперше запропоноване під час візиту Кучми до Брюсселя в 1995 році, було укладено 29 травня 1997 року під час зустрічі в м. Сінтра Хартією про особливе партнерство між НАТО і Україною, яка мала бути підписана на Мадридському саміті НАТО в липні цього року. Оголошуючи громадськості про особливе партнерство, Геннадій Удовенко заявив, що це рішення "адаптує НАТО до нових геополітичних реалій", і відзначив внесок цього стратегічного рішення України в європейську безпеку [28]. Час підписання Хартії був важливим як для України, так і для Росії. За день до зустрічі в Сінтрі, 28 травня, Росія і Україна підписали три угоди, спрямовані на вирішення поточного питання розподілу Чорноморського флоту, визнавши російські права оренди на три з чотирьох бухт Севастополя на 20 років і виділивши Україні 500 мільйонів доларів за передачу Росії її частини [29].

До рішення НАТО включити Польщу, Угорщину та Чехію до процесу розширення, російське прагнення підписати Договір про Чорноморський флот інтерпретувалося як акт, спрямований на те, щоб забезпечити Україні перспективу поза членством у відносинах з НАТО з урахуванням впливу рішень зустрічі в Сінтрі щодо Хартії Україна-НАТО [23].

Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО, підписана на Мадридському саміті 9 липня, виразила "перехідний" процес, який, згідно з заявами Кучми, уможливив як внутрішню трансформацію НАТО, так і інтеграцію України до євроатлантичних структур [30]. Згідно з нею, співпраця України та НАТО задля європейської безпеки в рамках Хартії була необхідною для стабілізації національної безпеки України та консолідації європейського вибору України. Хартія також затвердила Комісію Україна-НАТО (КУН), до складу якої увійшли всі країни-члени НАТО і яка проводила періодичні засідання на рівні міністрів закордонних справ і оборони з метою подальшого розвитку відносин і нагляду за виконанням положень Хартії [31].

У 1999 році під час Вашингтонського саміту НАТО засідала і Комісія Україна – НАТО. Члени Комісії обговорили ситуацію в Косово та її наслідки для стабільності в регіоні та Європі. Вони розділили своє занепокоєння з приводу триваючого конфлікту і рішуче підтримали політичне розв'язання, засноване на вимогах міжнародного співтовариства, нещодавно сформульованих на зустрічі міністрів закордонних справ країн Великої вісімки 6 травня 1999 року. Посли НАТО високо оцінили внесок України в миротворчу операцію під проводом НАТО в Боснії та Герцеговині. Вони привітали невтомні зусилля України у пошуку мирного врегулювання косовської кризи та висловили сподівання на участь України у міжнародній цивільній та безпековій присутності в Косові [32].

До 2000-х років Україна ще не проголошувала мету членства в НАТО як зовнішньополітичну мету, хоча мала двосторонні відносини з Альянсом, стратегічне партнерство з двома геополітично важливими країнами-членами, такими як США та Польща, а також брала активну участь у миротворчих місіях НАТО. Українська зовнішня політика мала тенденцію до відходу від європейської орієнтації, прийнятої у другій половині 90-х років. Відданість демократичним принципам, стабільності та відстоюванню національних інтересів змінилася проросійським курсом, що супроводжувався міжнародною

ізоляцією під час другого терміну Кучми [33]. Міжнародний імідж України швидко погіршився через внутрішні події, пов'язані з політичною орієнтацією України, що конкретизувалися в корупції, торгівлі зброєю та насильстві проти опозиції.

Першою внутрішньополітичною подією, яка вплинула на українську зовнішню політику, стало зникнення журналіста-дисидента Георгія Гонгадзе, який перед тим поїхав з групою журналістів до США, щоб привернути увагу громадськості до зменшення свободи преси в Україні. Знахідка тіла Гонгадзе в лісосмузі під Києвом 15 листопада пролунала для української громадськості, як вибух бомби, і спричинила спливання на поверхню корупції адміністрації Кучми [33]. У процесі розслідування вбивства Гонгадзе колишній голова Верховної Ради і кандидат у президенти Олександр Мороз заявив, що Кучма несе особисту відповідальність за вбивство Гонгадзе, і що голосові записи, зроблені у жовтні співробітником Служби безпеки України, підтверджують його заяви [34]. Хоча автентичність записів заперечувалася адміністрацією Кучми, поява відеозапису Миколи Мельниченка, який засвідчив, що плівки були записані ним самим під час несення служби в президентській охороні, призвела до розгортання касетного скандалу навколо Кучми.

У вересні 2002 року Вашингтон оголосив, що США отримали розвідувальні дані, отримані із записаних розмов між Кучмою та йорданським посередником, про продаж Україною системи протиповітряної оборони "Кольчуга" іракському уряду, що було санкціоновано ООН у 2000 році. Внаслідок цього уряд США вирішив заморозити фінансову допомогу, виділену українському уряду [35].

Справа "Кольчуг" стала очевидною ознакою розвороту України з європейського шляху. Застереження НАТО щодо актуальної орієнтації України мали руйнівні наслідки для зовнішньополітичних досягнень України на шляху інтеграції до Альянсу. Ще до викриття "Кольчуг" у вересні союзники погодилися

звернути увагу на рішучість України інтегруватися в євроатлантичні структури і на засіданні Північноатлантичної ради 15 травня взяли на себе завдання створити для України нові механізми на основі Хартії про особливе партнерство в Північноатлантичному альянсі [36]. Було заплановано продовжити консультації з економічних, політичних та оборонних питань на засіданні Комісії Україна-НАТО в липні та на Празькому саміті в листопаді 2002 року. У відповідь на це 29 травня, після багатьох років нейтралітету, Кучма офіційно заявив про прагнення України до членства в НАТО.

Комісія Україна-НАТО, засідання якої відбулося 9 липня в контексті задекларованої Україною мети членства в НАТО, прийняла рішення підготувати новий План дій Україна-НАТО з метою розширення та поглиблення діалогу до Празького саміту в листопаді 2002 року. Однак, внаслідок "Кольчужного скандалу" Північноатлантична рада 30 жовтня поінформувала Україну, що жоден з лідерів країн-членів НАТО не прагнучиме зустрітися з Президентом Кучмою на саміті, і висловила своє занепокоєння щодо можливості присутності Кучми на саміті [37].

Після участі Кучми у Празькому саміті вперше в історії НАТО для розсадження гостей було використано французьку мову, щоб уникнути розміщення Кучми поруч з лідерами США та Великої Британії за англійським алфавітом [25]. Крім того, Комісію Україна-НАТО, яка мала бути скликана під час Празького саміту, було знижено до рівня міністрів закордонних справ.

Хоча скандал з "Кольчугами" та "алфавітна криза" спричинили спад у відносинах між НАТО та Україною, План дій Україна-НАТО спонукав Україну відновити свій міжнародний імідж і повернутися до євроатлантичного курсу.

Визначена США як ключова держава в європейській безпеці та стабільності з початку 90-х років, відносини України з США стали найгіршими з часів розпаду Радянського Союзу. На додаток до погіршення відносин з США, непослідовна політика Кучми призвела до "втоми від України" в західних урядах

та організаціях, так що Україна почала не розглядатися як частина європейської культури в результаті її неорадянської політики [1]. Призначення Путіним Кучми головою Ради глав держав СНД у січні 2003 року зробило його першим неросійським лідером СНД і водночас підтвердило зміну геополітичного вектору України в бік Росії внаслідок її ізоляції на Заході. Рішення про створення Єдиного економічного простору (ЄЕП) [38] та наполягання Кучми на створенні зони вільної торгівлі як першого кроку економічної інтеграції в рамках СНД, що охоплює найбільші економіки СНД - Росію, Україну, Казахстан та Білорусь, - були сприйняті як зміна геополітичного вектору України в бік Євразії, а не Європи.

Що стосується НАТО, то зближення Кучми з Росією під прикриттям багатовекторної політики було не єдиною причиною, яка сформувала вищенаведене уявлення про геополітичну орієнтацію України. Водночас, на початку 2000-х років не існувало суспільної підтримки кінцевої мети України - приєднання до євроатлантичних структур.

Поляков і Биченко дійшли таких висновків у своєму дослідженні: Для українців НАТО - це: (а) на вигляд агресивний блок, який з невідомих причин не становить жодної загрози для України; (б) союз демократичних і багатих країн, які не бажають допомагати Україні у випадку агресії проти бідної, напівдемократичної України. Як наслідок: (в) ми не довіряємо Альянсу європейську безпеку, і (г) наше бажання вступити до НАТО не дуже сильне... [39] Найбільш позитивне ставлення до НАТО демонструють ті, хто знає про нього більше (експерти та люди, обізнані з програмою "Партнерство заради миру"). Ті, хто менше знає про діяльність НАТО, ставляться до Альянсу більш негативно, а подекуди і вороже. Загалом, 51,1% учасників опитування не прагнуть, щоб Україна стала членом НАТО. Таке сприйняття НАТО в українському суспільстві було пов'язане з антинатовською пропагандою

радянських часів і симпатіями до Росії, які помітно посилилися в деяких регіонах [40].

Отож, Україна проводила багатовекторну зовнішню політику, а президент Кучма одночасно грав картами НАТО, ЄС та Росії. Чіткий сигнал про перехідну ідентичність, що підкреслював українську політику, дозволяв постійно балансувати між цими диференційованими вимірами в її зовнішніх відносинах. Незважаючи на те, що Росія мала значний вплив на українську політику, зокрема через залежність від енергетичних ресурсів, це не завадило Україні обрати багатовекторну зовнішню політику, що включала західний і східний виміри.

2.2 Співпраця за президенства Віктора Януковича

Президентські вибори 2010 року в Україні завершилися перемогою Януковича, що призвело до значних змін у геополітичному курсі країни. Під час виборчої кампанії Янукович отримав підтримку від донбаських олігархів. Згодом він відправив у відставку уряд Тимошенко і сформував парламентську коаліцію, яка вважалась злочинною і проросійською. Примітно, що третина міністрів цієї коаліції походила з Донецька, який поділяє тісні географічні та ідеологічні зв'язки з Росією. У березні Янукович організував свій перший президентський візит до Брюсселя, щоб обговорити пріоритет європейської інтеграції України та укладення Угоди про асоціацію з ЄС. Невдовзі після цього він зустрівся зі своїм російським колегою Дмитрієм Медведевим, щоб запропонувати поновити Угоди щодо Чорноморського флоту 1997 року, термін дії яких завершується у 2017 році. Янукович заявив, що Україна змістила акцент з інтеграції до НАТО, незважаючи на те, що вона є важливим аспектом української національної безпеки [41].

Підписання Харківських угод з Росією 21 квітня стало одним з конкретних ініціаторів зміни геополітичного вектору України. Харківські угоди продовжили оренду Севастопольської військово-морської бази для російського флоту на 25 років до 2042 року в обмін на знижку в ціні на російський газ. Ці угоди спричинили геополітичний провал української зовнішньої політики та внутрішні суперечки в парламенті, через які прозахідні сили називали ці угоди "політичним Чорнобилем"[42].

Янукович, який продовжив неорадянську політику, перейнявши традиції комуністичної епохи, обмеживши свободу ЗМІ, публічних зібрань і протестів, усунувши опозиційні голоси у парламенті і розвиваючи освітню політику, що визнає верховенство російської мови і культури. Також він офіційно відкинув мету євроатлантичної інтеграції України, прийнявши закон "Про засади

внутрішньої і зовнішньої політики" . Закон, розроблений Радою національної безпеки і оборони і прийнятий Верховною Радою в липні 2010 року, формалізував позаблоковий статус України і переосмислив відносини між Україною і НАТО як конструктивне партнерство [43]. Закон виключив членство України в будь-якому військовому блоці, але дозволив співпрацювати з такими альянсами, як НАТО [44].

Перший президент Леонід Кравчук тоді заявляв: "Україна настільки заплуталася в цих питаннях, що в самому НАТО не можуть зрозуміти, яким курсом ми насправді йдемо. З одного боку, ми виконуємо ПДЧ, але відкидаємо ідею вступу. Так само ми не змогли зробити вибір у багатьох зовнішньополітичних питаннях. Абсолютної ясності досі немає. Ми перебуваємо десь на півдорозі. Ми говоримо, що курс на Європу є головним пріоритетом, але коли справа доходить до конкретних кроків, ми перебуваємо в повній плутанині" [45].

Майбутні рамки відносин Україна-НАТО були розроблені міністром оборони України Михайлом Єжемем під час його першого візиту до Брюсселя 10 червня. Посилаючись на нещодавно прийнятий позаблоковий статус України, Єжель оголосив про продовження стратегічного партнерства між НАТО і Україною в рамках співпраці у сфері миротворчої діяльності, здійснення економічних, соціальних і військових заходів з метою створення належних умов для розвитку української держави [46]. Ця зміна політики вказувала на те, що Україна будуватиме свої відносини з НАТО в рамках співробітництва у сфері внутрішніх реформ і миротворчої діяльності без перспективи членства в Альянсі. Таким чином, Янукович став першим українським президентом, який проводить антинатовську політику, включно з Леонідом Кучмою, відомого своєю проросійською політикою і тенденцією розвивати відносини з НАТО в рамках позаблокового статусу. «Позаблоковість» Януковича була продуктом

саме антинатовських тенденцій, що походять з радянського дискурсу, а не прозахідного нейтралітету [47].

На Лісабонському саміті в листопаді 2010 року НАТО визнала позаблоковість України, підтвердивши відданість Альянсу політиці відкритих дверей НАТО, рішенням Бухарестського саміту і підтримку процесу реформ в Україні. Крім того, НАТО визнала право України обирати власні механізми гарантування безпеки. Водночас висловлювалось занепокоєння щодо погіршення становища засобів масової інформації, органів місцевого самоврядування та неурядових організацій. Крім того, відбулися арешти лідерів опозиції, у тому числі колишнього міністра внутрішніх справ Юрія Луценка та колишнього прем'єр-міністра Юлії Тимошенко. Відданість уряду Януковича демократичним принципам була поставлена під сумнів членами Альянсу через дисбаланс у відносинах з Росією [48].

Союзники України по НАТО визнали, що суспільний розкол в Україні, спричинений російським впливом, визначав українську зовнішню політику. Прозахідна орієнтація за часів Ющенка мала негативний вплив на відносини України з Росією, а Росія працювала над тим, щоб не допустити участі України в Програмі дій щодо членства в НАТО (ПДЧ) [49]. У цьому сенсі потенціал адміністрації Януковича збалансувати українську зовнішню політику між Росією і Заходом був тепло зустрінутий країнами-членами Альянсу.

Занепокоєння, висловлені у Доповіді Малана, а також ув'язнення Юлії Тимошенко на сім років за зловживання владою і корупцію та заборона їй працювати на державній службі протягом трьох років, зміна "вільного" статусу України на "частково вільний" в індексі Freedom House [50], скорочення бюджетних асигнувань в урядових установах, що стосуються євроатлантичних інституцій, і зрив реформ у секторі безпеки і оборони - все це негативно позначилося на відносинах між НАТО і Україною. На Чиказькому саміті 2012 року члени Альянсу висловили своє занепокоєння "вибірковим застосуванням

правосуддя" і "політично вмотивованими переслідуваннями" в Україні, а також необхідністю реформування системи правосуддя і проведення вільних і чесних виборів. Крім того, важливо, що в Декларації Чиказького саміту Україна не була згадана серед тринадцяти країн-партнерів, які політично і фінансово підтримують операції під проводом НАТО, а також серед списку кандидатів на членство в НАТО [51].

Отож, підписання Харківських угод змінило геополітичний вектор України, викликавши внутрішні суперечки та критику з боку прозахідних сил. Політика Януковича, що включала обмеження свобод і відмову від євроатлантичної інтеграції, погіршила становище в країні. Попри це, НАТО визнала позаблоковість України, підтримуючи її реформи, але висловлюючи занепокоєння щодо російського впливу і внутрішніх розколів.

РОЗДІЛ 3. ПЕРІОДИ ДИПЛОМАТИЧНОГО ЗБЛИЖЕННЯ УКРАЇНИ ТА ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

3.1 Дипломатичні відносини Україна-НАТО за президенства Віктора Ющенка

Авторитарні тенденції, що з'явилися після скандалів, пов'язаних з президентством Кучми і зміщення на російську орбіту після ізоляції від Заходу, призвели до формування прозахідного альянсу Віктора Ющенка і Юлії Тимошенко проти проросійського Віктора Януковича, висунутого Кучмою.

Як свідчила виборча статистика та опитування громадської думки, в центральній частині, яка визначає загальну кон'юнктуру країни, та в західній частині України, близькій до Європи, підтримка Ющенка зросла, тоді як підтримка Януковича, який виступає за антинатовську та проросійську політику безпеки, сконцентрувалася в східних та південних регіонах, близьких до Росії, де проживає багато етнічних росіян та російськомовного населення [52].

Після Помаранчевої революції Віктор Ющенко став президентом, успадкувавши ті принципи багатовекторності, що і Леонід Кучма, але з чітко прозахідною програмою. Однак ця багатовекторна політика була по-різному сприйнята в західних колах і в Москві, що поставило під сумнів її надійність у постійній грі на зближення і відсторонення з метою узгодити інтереси з політикою, уникаючи при цьому зайвих суперечностей [53].

На противагу, за часів Президента Ющенка бачення членства в НАТО стало головною метою української зовнішньої політики. Ющенко розглядав це як питання ідентичності; він назвав НАТО "найкращою системою" для захисту "спільних цінностей", які пов'язують Україну з Європою [54].

Ющенко взяв участь у Брюссельському саміті в лютому 2005 року і заявив, що новий зовнішньополітичний курс України втілює європейський вибір української громадськості та її внесок у соціальне, політичне та економічне

життя України. За словами Ющенка, інтеграція з європейськими та євроатлантичними структурами надалі визначатиме рамки зовнішньої політики України [55]. Крім того, американсько-українські відносини, які за часів Кучми досягли найнижчого рівня за всю незалежну історію України, вступили в період відродження на тлі відкритої підтримки з боку Буша для Віктора Ющенка [1].

Багато з реформ, передбачених Ющенком, мабуть, не випадково є такими, які були б зазначені в Плані дій щодо членства в НАТО. Щорічний План дій Україна-НАТО розглядався більш енергійно. Ющенко, очевидно, усвідомлював, що з точки зору НАТО, ці плани були перевіркою того, наскільки попередньо епізодичний і несистематичний діалог Україна-НАТО стане більш сталим і наскільки Україна розвине необхідні інструменти для зміцнення ЗМІ, нагляду за оборонним сектором тощо. Офіційні представники НАТО неофіційно зазначали, що якщо Україна буде боротися з корупцією, покращувати верховенство права, підвищувати політичну відповідальність і досягати прогресу у виконанні Плану дій, то буде важко заперечувати проти перейменування Плану дій на ПДЧ, що чітко визначило б Україну на шляху до вступу в НАТО. Тим часом, у квітні 2005 року НАТО і Україна розпочали процес Інтенсифікованого діалогу, який став передумовою для створення індивідуально адаптованого ПДЧ [56].

У березні 2006 року Указом Президента було створено Міжвідомчу комісію з питань підготовки України до вступу в НАТО [57]. Україна, очевидно, сподівалась на прискорення процесу підготовки до вступу в НАТО за допомогою ПДЧ.

Спочатку сприйняття українським суспільством членства України в НАТО залишалося головною проблемою для подальшого процесу в рамках НАТО. На 2006 рік міністр закордонних справ України Борис Тарасюк зазначив, що економічні, соціальні та політичні реформи, які підтримуються НАТО, призвели до помітного покращення рівня життя українців, економічного та політичного

життя, і українське суспільство більше не є поляризованим щодо членства в НАТО [58, с. 18–19].

За словами дослідника Стівена Ворела з Дослідницької служби Конгресу США, "у серпні 2006 року уряд Януковича відклав подання офіційного запиту на отримання ПДЧ, заявивши, що потрібно більше часу для інформування української громадськості про НАТО, а також для покращення співпраці між Україною і НАТО в рамках існуючих угод" [59]. Внаслідок політичної кризи в цей період відбулися парламентські вибори, в результаті яких прем'єркою стала Юлія Тимошенко.

У січні 2008 року Президент Віктор Ющенко, спікер Арсеній Яценюк і прем'єр-міністр Юлія Тимошенко написали листа Генеральному секретарю НАТО (так званий "лист трьох"), в якому підтвердили прагнення України приєднатися до ПДЧ і висловили сподівання на позитивну відповідь на саміті Україна-НАТО в Бухаресті в квітні".

Бухарестський саміт та його результати були важливими як для союзників, так і для цілей членства України в НАТО. За словами Генерального секретаря НАТО Схеффера, саміт мав стати важливою віхою в еволюції НАТО з кількох причин. Сигналізація політики відкритих дверей НАТО для України і Грузії на Бухарестському саміті як одного з цих важливих аспектів забезпечила б євроатлантичну безпеку, крім того, була б бажаною для Польщі як "локомотива" політики НАТО щодо України [60]. У цьому сенсі прагнення України до членства в НАТО і ймовірну пропозицію отримати ПДЧ підтримували центральноєвропейські союзники, і вважалося, що приєднання до нього сприятиме як національним реформам в Україні, так і трансформації НАТО.

Запрошення до Плану дій щодо членства в НАТО для України та Грузії були відхилені німецькими та французькими представниками з огляду на низьку обороноздатність цих країн та можливість протидії цьому плану з боку Росії [61]. У той час як цей підхід Німеччини та Франції також поділяють Італія,

Угорщина та країни Бенілюксу, нові члени НАТО Румунія, Естонія та Латвія підтримали американський та польський підходи щодо запрошень до ПДЧ. Таким чином, на Бухарестському саміті НАТО розділилося на два табори - стару та нову Європу - щодо запрошень до ПДЧ для України та Грузії.

Причиною не запрошення України до ПДЧ у Бухаресті був не лише спротив західноєвропейських членів на чолі з Францією та Німеччиною через їхні економічні, політичні та енергетичні відносини з Росією. Крім того, на це рішення Німеччини та Франції вплинула низька громадська підтримка України в Україні [61].

Країни-члени НАТО вирішили не пропонувати Україні ПДЧ на саміті у квітні 2008 року. "Однак вони висловили підтримку заявці України на отримання ПДЧ і заявили, що Київ може отримати ПДЧ на засіданні міністрів закордонних справ НАТО в грудні 2008 року [40].

Серпнева російсько-грузинська війна стала серйозним попередженням для Ющенка, який лобіював надання ПДЧ під час зустрічі міністрів закордонних справ у грудні 2008 року. Визнаючи роль НАТО в євроатлантичній безпеці та підтверджуючи свої зобов'язання на Бухарестському саміті щодо євроатлантичної інтеграції України, члени Альянсу вирішили розвивати свої відносини з Україною в контексті РНП під наглядом Комісії Україна-НАТО та внести зміни до Хартії про особливе партнерство через прораховані ризики, пов'язані з російським спротивом щодо запрошення до ПДЧ [62]. Рішення, прийняті на грудневій зустрічі міністрів закордонних справ, вказували на те, що після серпневої війни, яка стала причиною заперечень з боку Росії, не було жодних шансів на отримання ПДЧ в найближчому майбутньому. Крім того, неохоче ставлення новообраного президента США Обама до розширення НАТО, політика перезавантаження, розпочата у відносинах з Росією, зменшили пріоритетність інтеграції України до НАТО в присутності американської адміністрації на 2009 рік [63].

Декларація про внесення змін до Хартії Україна-НАТО, яку було прийнято в 2009 році, поклала акцент на провідну роль Комісії Україна-НАТО у розвитку співробітництва та поглибленні політичного діалогу з метою підтримки процесу реформ та втілення євроатлантичних прагнень України. Річна національна програма (РНП) стала основним інструментом цього підходу. Вона містила п'ять розділів, які охоплюють політичні, економічні, військові, оборонні, ресурсні, безпекові та правові аспекти реформ. Національні реформи передбачали забезпечення ефективного управління, боротьбу з корупцією, забезпечення верховенства права і прав людини, а також приведення структур оборони та безпеки відповідно до норм та стандартів Євроатлантичного простору. Такий підхід сприяє втіленню євроатлантичного курсу України та її прагнень до статусу члена НАТО [64].

3.2 Перебіг партнерства Україна-НАТО від 2014 року

Всеохоплююча зона вільної торгівлі, яка мала б обговорюватися на Вільнюському саміті між ЄС та Україною у листопаді 2013 року, заважала російським зусиллям зі створення Євразійського економічного союзу. Тому Путін неодноразово посилював акцент на економічному аспекті російсько-українських відносин. Путін, який відвідав Україну з нагоди 1025-річчя хрещення Київської Русі, підкреслив спільність культури та історії в рамках православ'я і повагу Росії до цивілізаційного вибору. Водночас, він попередив, що Україна повинна брати до уваги обсяг торгівлі між Росією та Україною, оцінюючи Угоду про асоціацію з ЄС [65].

Готовність України підписати Угоду про асоціацію з ЄС вказала на неадекватність неявного тиску з боку Росії. У відповідь російський уряд вирішив заборонити всю продукцію компанії Roshen, яка належить Петру Порошенку, одному з найбільших прихильників Угоди про асоціацію, класифікував українські товари як продукти "високого ризику" та відмовився поновлювати угоди про безмитне ввезення товарів з Україною. Економічний спад через торговельні обмеження з боку Росії змусив адміністрацію Януковича призупинити дію Угоди про асоціацію в листопаді 2013 року, в той час як Путін чітко заявив, що Угода про асоціацію між ЄС та Україною означає припинення торговельних відносин Росії з Україною, і Україна повинна зробити прагматичні розрахунки для вирішення своїх проблем [66].

З російської точки зору, сценарій інтеграції України до НАТО завадив би досягненню євразійської інтеграційної мети Росії, забезпечивши проникнення євроатлантичного впливу в регіон. Розповсюдження цього впливу на територію України зробило б неоднозначним майбутнє Чорноморського флоту, який Росія розглядала як геополітичну необхідність, і створило б геополітичну катастрофу зі створенням бази НАТО в Криму. На цьому етапі основним маневром для Росії

була анексія Криму шляхом унеможливлення доступу до нього уряду після Януковича, тоді як другим маневром була дестабілізація проросійської Східної України шляхом формування автономних структур. Таким чином, Росія могла б зробити членство України в НАТО структурно неможливим, відповідно до Дослідження щодо розширення 1995 року. Згідно з 6 статтею документа «Держави, які мають етнічні суперечки, зовнішні територіальні суперечки, в тому числі іредентистські претензії, або внутрішні юрисдикційні суперечки, повинні врегулювати ці суперечки мирними засобами відповідно до принципів ОБСЄ. Вирішення таких суперечок буде чинником при визначенні того, чи запрошувати державу до вступу в Альянс» [67].

А Крим, за словами Путіна, "завжди був невід'ємною частиною Росії, в серцях і умах людей", як місце, що уособлює легендарну фортецю Севастополь як місце народження російського Чорноморського флоту і місце, де князь Володимир прийняв православ'я, які складають основу культурних, цивілізаційних і гуманітарних цінностей російського, білоруського та українського народів [68]. Інтеграція України до НАТО означала військову присутність НАТО в Севастополі на "задньому дворі" Росії і становила військову загрозу для півдня Росії.

Успіхи в Криму підштовхнули Росію до стратегії розширення своєї інтервенції на схід України в квітні 2014 року. Серед головних цілей Росії були розрив політичної єдності України та забезпечення російського проникнення шляхом запобігання інтеграції України в західні організації, особливо в НАТО [69].

12 березня 2014 року члени G8 засудили дії Росії та закликали Росію припинити незаконні дії щодо Криму. Крім того, Росію було відсторонено від участі в G8, а зустріч G8, запланована на червень 2014 року в Сочі, була скасована. ОБСЄ визнала нелегітимність референдуму в Криму і 21 березня розгорнула Спеціальну моніторингову місію в Україні (СММ) з метою

спостереження та звітування про розвиток подій і створення сприятливих умов для всіх сторін. НАТО вислала російських дипломатів з території Альянсу, призупинила співпрацю з Росією в рамках Ради НАТО-Росія, створеної у 2002 році, і розцінила російську інтервенцію в Україну як незаконний акт, що порушує територіальну цілісність і суверенітет України [70].

У період після Євромайдану конфлікт у Криму та на Донбасі мав суттєві наслідки для української політики. Український народ визначив пріоритетними відносини з членами ЄС у всіх регіонах, окрім Донбасу, а підтримка членства в ЄС, яка становила 48,0% у 2013 році, зросла до 56,0% по всій Україні.³⁷⁵ Символічна реінтеграція України в Європу вже була ініційована в березні для підтримки українського уряду; водночас, 27 червня була офіційно підписана Угода про асоціацію між Україною та ЄС Президентом Петром Порошенком, і ця церемонія підписання була визначена Порошенком як "найважливіший день для моєї країни після Дня Незалежності" [71].

У грудні 2014 року Порошенко оголосив, що уряд скасував позаблоковий статус України та розпочав процес виконання необхідних критеріїв для членства в НАТО. Після скасування політики позаблоковості Януковича у 2014 році уряд Порошенка зробив вступ до НАТО одним із пріоритетів зовнішньої політики. Однак сам Порошенко вважав, що дискусії про членство мають відбутися після референдуму і не раніше, ніж через 6-7 років [72].

Україна твердо визначила свій зовнішньополітичний курс на поглиблення співпраці з НАТО і, зрештою, набуття членства в Альянсі. Це зобов'язання було закріплено в українському законодавстві в червні 2017 року, коли Верховна Рада ухвалила закон, який визначив членство в НАТО стратегічним пріоритетом зовнішньої та безпекової політики держави. Це рішення було ще в більшій мірі підкріплене у 2019 році, коли набула чинності поправка до Конституції України, яка чітко визнала членство в НАТО стратегічною метою.

Неухильне прагнення до членства в НАТО - це не просто політичне бажання; воно глибоко вкорінене у фундаментальних національних інтересах України. Як зазначено в Законі України "Про засади внутрішньої і зовнішньої політики", поглиблення співробітництва з НАТО та набуття членства в організації визначено наріжними каменями зовнішньої політики України. Аналогічно, Закон України "Про основи національної безпеки України" підкреслює, що інтеграція в європейський політичний, економічний, безпековий і правовий простір, у тому числі набуття членства в Європейському Союзі та НАТО, є фундаментальними національними інтересами [64].

У 2015 році Україна оновила свою стратегію безпеки. Ця стратегія зосередилася на підвищенні внутрішньої стабільності та створенні умов для вступу до НАТО і ЄС. Протидія російській агресії та реформування армії відповідно до стандартів НАТО стали головними пріоритетами Воєнної доктрини України [73].

У 2016 році було прийнято кілька додаткових документів на підтримку цих цілей. Концепція розвитку сектору безпеки і оборони окреслила шляхи досягнення цілей, визначених у Стратегії національної безпеки та Воєнній доктрині. Стратегічний оборонний бюлетень надав реалістичну оцінку ресурсів, необхідних для модернізації армії та досягнення показників НАТО [74]. Нарешті, Стратегія кібербезпеки розглядала зростаючу загрозу кібератак, які є ключовим елементом російської тактики гібридної війни.

По суті, ці стратегічні документи були спрямовані на модернізацію української армії, приведення її у відповідність до стандартів НАТО та посилення її здатності захищатися від російської агресії. Вступ до НАТО розглядався і як довгострокова мета, і як інструмент для сприяння цим важливим реформам у часи загроз національній безпеці.

На Саміті НАТО в Брюсселі 2018 р. Угорщина заблокувала проведення засідання Комісії Україна-НАТО на майбутньому саміті НАТО 11-12 липня через

обурення Угорщини до нормами Закону України «Про освіту», який, за твердженням Угорщини, утискав права угорців в Україні [75]. Проте, Порошенко відвідав саміт та заявив: «Повна інтеграція України в європейську та трансатлантичну системи – це найбільша загроза для російської агресії» [76].

Комісія Україна - НАТО (КУН) залишалась життєво важливою платформою для консультацій і співпраці між Україною і Організацією Північноатлантичного договору з питань безпеки, що становлять спільний інтерес. Це партнерство стало особливо важливим в умовах триваючої війни Росії проти України. Після незаконної анексії Росією Криму та військової інтервенції на сході України в 2014 році, КУН функціонувала як важливий форум для протидії цим агресивним діям. У відповідь у березні 2014 року було скликано позачергове засідання Комісії, на якому представники країн-членів НАТО і України рішуче засудили військові маневри Росії. Це початкове засудження задало тон подальшій співпраці.

Окрім засудження, КУН також стала плацдармом для конкретних дій. На засіданні у квітні 2014 року НАТО взяла на себе зобов'язання посилити співпрацю з Україною через цільові програми, спрямовані на розбудову і розвиток її обороноздатності. Протягом багатьох років Комісія регулярно збиралася на різних рівнях, в тому числі на засіданнях високого рівня під час самітів НАТО. Ці зібрання постійно підтверджують непохитну підтримку НАТО суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів [77].

Отже, після обрання Петра Порошенка Президентом України у 2014 році Україна, з одного боку, намагалася протистояти проросійським силам на сході, а з іншого боку, робила необхідні кроки для досягнення мети євроінтеграції України. Членство в НАТО було першочерговою метою в цьому процесі. Відмова від позаблокової політики, реформування збройних сил шляхом підвищення їхньої оперативної спроможності, боротьба з корупцією та

прийняття членства в НАТО як стратегічної зовнішньополітичної мети стали підтвердженням цієї мети. Вперше в історії України прозахідні партії сформували більшість у східних та південних регіонах. Той факт, що у 2017 році народна підтримка членства в НАТО була на найвищому рівні за всю історію країни, свідчить про необхідність НАТО для національної безпеки, а також про прогрес у формуванні прозахідної національної ідентичності в Україні.

3.3 Співпраця з Альянсом в умовах повномасштабного вторгнення Росії

У січні 2022 року Комісія Україна - НАТО провела засідання, на якому обговорила нароснування Росією військової присутності навколо України та на її окупованих територіях. Через кілька тижнів Комісія провела позачергове засідання 22 лютого 2022 року, за два дні до початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну. Члени Альянсу засудили подальше російське вторгнення в Україну і грубе порушення міжнародного права, закликавши Росію обрати шлях дипломатії.

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну і протягом усієї війни НАТО і Україна проводили консультації щодо ситуації з безпекою і підтримки України з боку Альянсу в рамках Комісії Україна - НАТО. Ці консультації продовжуються в рамках Ради Україна – НАТО [77].

У червні 2022 відбувся Мадридський саміт НАТО, на якому члени Альянсу рішуче засудили повномасштабне вторгнення Росії та звернули увагу на продовольчу та гуманітарну кризу, спричинену військовими діями. Також члени НАТО погодили всеохопний пакет допомоги для України [78].

НАТО посилила свою підтримку України у 2023 році, координуючи постачання зброї та навчання країн-членів Альянсу. На липневому щорічному саміті у Вільнюсі Альянс підтвердив свою позицію, що Україна стане членом НАТО. Члени Альянсу також проголосували за спрощення її шляху до вступу, скасувавши вимогу до Києва надати "План дій щодо членства", який покликаний допомогти кандидатам відповідати певним політичним, економічним і військовим критеріям. Україна заявляє, що членство в НАТО є єдиним способом гарантувати її безпеку перед обличчям російської агресії [79].

Виступаючи перед першим засіданням Ради 29 листопада, міністр закордонних справ України Дмитро Кулеба заявив, що його країна готова до

вступу. "Ми практично стаємо де-факто армією НАТО з точки зору нашого технічного потенціалу, підходів до управління і принципів управління армією", - сказав Кулеба журналістам у Брюсселі [80].

Україна веде складні переговори про вступ до НАТО і Європейського Союзу, які передбачають проведення масштабних реформ - і все це в умовах боротьби з російськими військами, що вторглися в країну. Деякі члени НАТО стверджують, що вступ України має відбутися після завершення конфлікту, щоб уникнути ризику ширшої війни між Росією і НАТО. Та, за словами Фабріса Потье, колишнього керівника відділу політичного планування НАТО, це, навпаки, може затягнути бойові дії в Україні: «Володимир Путін матиме ще один стимул продовжувати і підтримувати рівень бойових дій на досить високому рівні, щоб не допустити перетину Україною порогу вступу до НАТО» [81].

НАТО, як альянс, підтримує надання двосторонньої військової допомоги окремими членами Альянсу. НАТО допомагає координувати запити на допомогу від українського уряду і підтримує надання гуманітарної і нелетальної допомоги. Однак Україна не є членом НАТО, а отже, не підпадає під дію положення про взаємну оборону, передбаченого статтею V Північноатлантичного договору. Таким чином, війська НАТО не будуть розгорнуті на території України. Члени Альянсу також виключили можливість запровадження безпольотної зони над Україною, оскільки це призведе до прямого конфлікту Росії з силами НАТО. У 2022 році союзники по НАТО погодили новий пакет допомоги Україні, який забезпечує довгострокову, сталу підтримку. Ця багаторічна програма була згодом ухвалена на Вільнюському саміті НАТО в липні 2023 року. У квітні 2024 року міністри закордонних справ країн НАТО домовились вивчити пропозиції щодо посилення ролі НАТО в координації військової допомоги [82].

Втрата Україною динаміки у захисті від повномасштабного російського вторгнення на початку 2024 року ґрунтується на здатності Москви стримувати Альянс від надання більш потужної допомоги Україні. Ключовим елементом стратегії російського президента Володимира Путіна є застосування ядерного тиску для стримування Заходу від прямого втручання на захист України. Поки що ця стратегія спрацьовує краще, ніж він сподівався. Погрози Путіна ядерною війною змусили Альянс пообіцяти "не ступати ногами на землю" і залякали союзників, змусивши їх обмежити постачання військової техніки в Україну.

Та президент Франції Еммануель Макрон нещодавно назвав цю війну "екзистенційною" для Європи. "Якщо Росія виграє цю війну, довіра до Європи буде зведена до нуля", - сказав Макрон, додавши, що тоді війна дійде до східного кордону НАТО. Байден у своєму останньому зверненні про стан справ в США сказав: "Якщо хтось у цій кімнаті думає, що Путін зупиниться на Україні, я запевняю вас, що він не зупиниться" [83]. Численні лідери країн-членів Альянсу сказали те ж саме, хоча і не в таких гострих виразах.

НАТО має довгий і важливий порядок денний на майбутньому саміті у Вашингтоні у липні 2024 року: Лідери Альянсу підкреслять оновлену єдність НАТО. Вони представлять оновлену концепцію оборони і стримування і розгорнуть свої вдосконалені військові плани, які вже підкріплені збільшенням витрат на оборону і більш інтенсивними і масштабними навчаннями. Якщо майбутній Вашингтонський саміт має на меті вселити подальшу віру в авторитет НАТО, а отже і в його майбутнє, то Альянс повинен вжити заходів для того, щоб спрямувати Україну на чіткий шлях до перемоги [84].

Тому від того, який внесок НАТО зробить в оборону України, значною мірою залежатиме результат російського вторгнення. Це також свідчитиме про силу політичної волі і рішучість Альянсу. Ця рішучість лежить в основі здатності НАТО стримувати агресію протягом наступних сімдесяти п'яти років так само успішно, як і протягом останніх сімдесяти п'яти років.

ВИСНОВКИ

З моменту здобуття незалежності Україна визначила своїм пріоритетом розбудову міцних зв'язків з Європою та НАТО – провідним оборонним альянсом з підтримки миру та безпеки. Сучасний світ характеризується жорсткою конкуренцією між потужними політичними та економічними устроями. Україна знаходиться між євроатлантичною (НАТО та ЄС) та євразійською (Росія, Китай) спільнотами. Ця позиція, у поєднанні з постійною загрозою з боку Росії та відсутністю надійних гарантій безпеки, зумовлює стратегічне прагнення України до євроатлантичної інтеграції.

Відносини України з НАТО розвивалися паралельно з міжнародними подіями, постійно адаптуючись до сучасних викликів. Цей шлях розпочався з таких програм, як «Партнерство заради миру», а найновішими подіями . Сьогодні співпраця є ширшою, глибшою і практичнішою в різних сферах, формуючи більш безпечну Європу.

Працюючи над метою та завданнями бакалаврського дослідження, вдалося дійти наступних висновків:

1. Військова структура НАТО охоплює всі гілки збройних сил, з ключовими елементами, такими як Військовий комітет, Міжнародний військовий штаб і структура військового командування. Командна структура поділяється на дві основні стратегічні команди: Командні операції союзників (АСО) та Трансформація командування союзників (АСТ).

Північноатлантична рада (ПАР) є найвищим органом НАТО, що приймає рішення, до складу якого входять постійні представники з 30 країн-членів. Він регулярно скликається на різних рівнях і приймає рішення шляхом консенсусу. ПАР також включає в себе численні комітети, відповідальні за конкретні сфери політики.

Саміти НАТО є вирішальними моментами для прийняття рішень всередині Альянсу, зосереджуючись на реалізації політики, запрошенні нових членів, ініціюванні важливих ініціатив та зміцненні партнерських відносин. Ці саміти об'єднують бюрократичний апарат національних та міжнародних чиновників, щоб продемонструвати єдність між державами-членами.

2. Саміти НАТО сприяли трансформації НАТО після холодної війни, заохочуючи участь країн-партнерів у миротворчій діяльності та дозволивши заощадити витрати в оборонних бюджетах за рахунок самофінансування країн-членів. Був створений Середземноморський діалог за участю країн, що не входять до НАТО, таких як Алжир, Єгипет, Ізраїль та інші, з метою підвищення безпеки та стабільності в Середземноморському регіоні, сприяючи зміцненню добрих відносин та взаєморозуміння між країнами-учасниками. Демократичні країни Азіатсько-Тихоокеанського регіону, такі як Австралія, Нова Зеландія, Японія та Південна Корея, визнали зростаючу важливість співпраці після терористичних атак 2001 року, узгоджуючи спільні цінності та інтереси у вирішенні проблем безпеки, таких як тероризм, розповсюдження зброї масового знищення, енергетична безпека, піратство та кіберзагрози.

Програма «Партнерство заради миру» була започаткована в січні 1994 року на Бухарестському саміті НАТО, перша офіційна програма партнерства НАТО для європейських сусідів та республік колишнього Радянського Союзу, спрямована на підтримку зусиль США у «війні з тероризмом» та посилення військового співробітництва з не членами НАТО.

1999 року в рамках Вашингтонського саміту було представлено програму План дій щодо членства, яка пропонувала кожній потенційній майбутній країні-члену НАТО індивідуальний план реформ.

3. У 1995 році Україна розпочала офіційний шлях до євроатлантичної інтеграції, започаткувавши Особливе партнерство з НАТО. Офіційно партнерство було оформлене 29 травня 1997 року у м. Сінтра Хартією про

особливе партнерство, підписаною на Мадридському саміті НАТО 9 липня. Цей документ став основою для поглибленої співпраці та діалогу між Україною та Альянсом.

Одним з ключових елементів партнерства стало створення Комісії Україна-НАТО (КУН). Цей орган, що складається з усіх країн-членів НАТО, проводив регулярні засідання на рівні міністрів закордонних справ та міністрів оборони. Її засідання відбувалися протягом багатьох років, зокрема й під час Вашингтонського саміту НАТО 1999 року, де обговорювалася ситуація в Косово та її вплив на регіональну та європейську стабільність.

У 2002 році Україна прагнула до членства в НАТО, і КУН того ж року прийняла рішення розробити новий План дій Україна-НАТО. Цей план мав на меті розширити та поглибити діалог до Празького саміту НАТО в листопаді 2002 року. Однак, через "Кольчужний скандал" співпраця тимчасово призупинилася. 30 жовтня 2002 року Північноатлантична рада повідомила Україні, що жоден з лідерів країн-членів НАТО не зустрінеться з Президентом Кучмою на саміті.

Створення КУН, регулярні діалоги та спільні плани дій свідчать про прагнення України до тісної співпраці з НАТО та про те, що Альянс розглядав Україну як важливого партнера.

4. Підписання Харківських угод з Росією 21 квітня стало визначним моментом у зміні геополітичного вектору України. Угоди продовжили оренду Севастопольської військово-морської бази для російського флоту на 25 років до 2042 року в обмін на знижку на російський газ.

Президент Янукович, продовжуючи неорадянську політику, обмежував свободу ЗМІ, публічних зібрань і протестів, усував опозиційні голоси в парламенті тощо. Він також офіційно відкинув мету євроатлантичної інтеграції України. На Лісабонському саміті в листопаді 2010 року Альянс визнав

позаблоковість України, підтвердивши свою відданість політиці відкритих дверей і підтримці реформ в Україні.

Попри занепокоєння щодо погіршення становища дотримання свободи слова в Україні, країни-члени НАТО тепло зустріли потенціал адміністрації Януковича збалансувати українську зовнішню політику між Росією і Заходом, що вказувало на прагнення стабілізувати відносини в регіоні.

5. Після Помаранчевої революції Віктор Ющенко, ставши президентом, продовжив політику багатовекторності, але з чітко вираженою прозахідною орієнтацією, акцентуючи на європейському виборі України. Ющенко ініціював заходи для підготовки України до вступу в НАТО, включаючи створення Міжвідомчої комісії з цих питань у 2006 році і активні зусилля для отримання Плану дій щодо членства (ПДЧ).

У січні 2008 року керівництво України, включаючи Ющенка, Яценюка і Тимошенко, висловило своє прагнення приєднатися до ПДЧ у листі до Генерального секретаря НАТО. Однак на саміті в Бухаресті у квітні того ж року, запрошення до ПДЧ для України та Грузії були відхилені через занепокоєння щодо їхньої обороноздатності та можливого протидії з боку Росії.

6. На Вільнюському саміті 2013 року обговорювалась можливість зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, що суперечило планам Росії щодо Євразійського економічного союзу. Росія, сприймаючи інтеграцію України до НАТО як загрозу, анексувала Крим та дестабілізувала Східну Україну, щоб зробити членство України в НАТО неможливим. У відповідь НАТО вислала російських дипломатів та призупинила співпрацю з Росією. Україна ж відмовилась від позаблокового статусу та розпочала процес вступу до НАТО.

Також плідну роботу продовжувала Комісія Україна-НАТО, яка засідала в рамках майже кожного саміту НАТО. В 2018 році Угорщина заблокувала роботу Комісії Україна-НАТО через, за словами угорського уряду, неприйнятний мовний Закон України.

7. З 2022 року НАТО рішуче підтримує Україну у боротьбі з російською агресією. Альянс надав Україні значну військову та гуманітарну допомогу. На саміті у Вільнюсі 2023 року було підтверджено прагнення України до членства в НАТО. Вимогу щодо надання "Плану дій щодо членства" було скасовано, що спрощує шлях України до вступу. Наступний саміт НАТО у Вашингтоні 2024 року буде зосереджений на єдності, обороні та стримуванні, а також на підтримці України на шляху до перемоги.

Членство України в НАТО зміцнить безпеку в Європі та продемонструє чітку відповідь російській агресії. Підтримка НАТО відіграє вирішальну роль у захисті України та її демократичного майбутнього. Важливо, щоб Альянс продовжував надавати Україні необхідну допомогу та вживав заходів для пришвидшення її вступу.